

УДК 316.4

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2020.1.5>**Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна

Петінова Оксана Борисівна

доктор філософських наук,
професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна

РОЛЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ ТА ПРИНЦИПІВ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ КАТЕГОРІЙ «ДЕМОКРАТІЯ», «НАРОДОВЛАДДЯ», «НАРОДНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ», «НАРОДНЕ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ», «БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ» ТА «ПОДІЛ ВЛАДИ»

Статтю присвячено вивченню впливу та ролі філософських ідей та принципів на становлення та розвиток демократії, безпосередньої демократії, народовладдя, народного волевиявлення, поділ влади, принцип народного суверенітету, а також комплексному аналізу суті, змісту та форми цього принципу, що є метою поданого дослідження. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: охарактеризувати вплив та роль філософських ідей та принципів на становлення та розвиток поняття, сутності та змісту категорій «демократія», «народовладдя», «народний суверенітет», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія»; спираючись на філософсько-правове осмислення, розглянути теоретико-правові засади становлення та розвитку принципу поділу державної влади.

Витоки формування вчень про народний суверенітет та споріднені категорії, такі як «народовладдя», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія», з'явилися завдяки працям Ж. Бодена, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббса та Б. Спінози в XVII–XVIII ст.ст. Хоча зародження ідеї демократії виникло ще в античні часи, її можна прослідкувати у працях таких філософів, як Аристотель та Платон. Але офіційне закріплення народного суверенітету в перших конституціях як принципу конституційного права відбулось наприкінці XVIII – на початку XIX ст.ст.

Проблема поділу влади також була об'єктом вивчення багатьох античних мислителів, причому не тільки представників грецької, але й римської епохи (Аристотеля, Платона, Полібія, Солона, Кліофена, Ефіальта, Перікла, Ксенофона, Цицерона та інших).

Проте під кутом зору філософсько-правового осмислення, в розвиток учення щодо поділу влади значний внесок зробив англійський філософ Томас Гоббс у своїй праці «Левіафан». Але формування повноцінної концепції поділу державної влади відбулось під впливом Джона Локка та Шарля Луї де Монтеск'є.

Отже, завдяки вагомим здобуткам філософів епохи Античності та Середньовіччя (Реформація та Просвітництво) ідеї демократії, народного суверенітету та поділу влади стали загальноновизнаними принципами конституціоналізму й покладені в основу конституційної організації й функціонування державної влади в багатьох країнах, зокрема і в Україні, організаційною основою здійснення державної влади якої є її поділ на законодавчу, виконавчу та судову.

Ключові слова: демократія, народовладдя, народний суверенітет, народне волевиявлення, безпосередня демократія, форми безпосередньої демократії, поділ влади.

Вступ. Сучасне розуміння демократії, її сутності та форм реалізації не може ототожнюватись з історичними формами здійснення народовладдя та сутнісними уявленнями про її природу. Водночас без відповідного аналізу витоків становлення та розвитку демократії як

політико-правового режиму неможливе реальне розуміння правових форм, засобів, механізмів реалізації народовладдя на сучасному етапі розвитку української державності.

Мета та завдання. Тому основною метою статті є вивчення впливу та ролі філософських ідей та принципів на становлення та розвиток демократії, безпосередньої демократії, народовладдя, народне волевиявлення, поділ влади, принципу народного суверенітету, а також комплексний аналіз суті, змісту та форми цього принципу.

Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність вирішення таких завдань:

1) охарактеризувати вплив та роль філософських ідей та принципів на становлення та розвиток поняття, сутності та змісту категорій «демократія», «народовладдя», «народний суверенітет», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія»;

2) спираючись на філософсько-правове осмислення, розглянути теоретико-правові засади становлення та розвитку принципу поділу державної влади.

Методи дослідження. У процесі написання поданої статті застосовувались такі методи та підходи: історико-правовий метод (закріплення поняття народний суверенітет); системний підхід (співставлення різних теоретико-концептуальних позицій щодо тлумачення змісту принципу народного суверенітету); логічний та діалектичний (для визначення окремих ключових категорій, зокрема таких, як «народовладдя», «народний суверенітет», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія», «поділ влади»).

Результати. Витоки демократії як політико-правового вчення про владу народу можна простежити ще за часів Античності у працях Аристотеля та Платона. Так, Аристотель писав, що «Основний принцип демократичного права полягає в тому, що рівність здійснюється в кількісному відношенні, а не на підставі гідностей; якщо справедливість у цьому, а верховна влада належить народу, то тоді, зрозуміло, все, що вирішується більшістю, вважається остаточним і справедливим» [1, с. 571]. Інакше кажучи, він уважав справедливим, що народ як більшість повинен усе вирішувати самостійно, йому повинна належати верховна влада. Це положення надалі знайшло відбиток у ст. 5 Конституції України, яка визнає народ як єдине джерело влади [2].

Платон у всім відомій роботі «Держава» стверджував, що демократія – це одна із чинних форм державного правління, зміст якої полягає в тому, що народ отримує всю повноту влади й урівнює всіх вільних громадян у праві на участь в управлінні державними справами. Але сам Платон не був прихильником такої форми державно-політичного режиму й писав, що в демократичній державі немає жодної потреби брати участь в управлінні, навіть якщо в когось до цього є здібності [3, с. 344]. Не можемо погодитись із цим, оскільки для справедливого й ефективного управління державними справами потрібні неабиякі здібності, тому що саме такі особи повинні керувати державою. В іншому разі держава не буде розвиватись та процвітати, а її народ бідуватиме.

Кардинальні зміни в розумінні категорії «демократія» відбулись у XVI ст. завдяки Ж. Бодену, Дж. Локку, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббсу та Б. Спінозі, які розробили вчення про суверенітет монарха, народний суверенітет та суспільний договір [4, с. 233; 5, с. 57]. Таким чином, висловлюючи схожі позиції, ці вчені обґрунтували наявність двох видів суверенітету: державного (тобто монарха) та народного.

Із плином часу наприкінці XVIII – на початку XIX ст.ст. принцип народного суверенітету було закріплено на офіційному рівні в перших конституціях. Наприклад, Конституція Франції 1791 р. в Розділі 3 одночасно проголошує принцип поділу влади (про який буде йтись нижче) й закріплює суверенітет нації. Так, «жодна частина народу, жодна особа не може привласнити собі його здійснення. Нація <...> є єдиним джерелом усіх влад» [6]. Після цього у світі принципи народного суверенітету народу та розподілу влади стали вважатись основними засадами конституційного та державного ладу.

Як уже було зазначено вище, Конституція України закріпила принцип народного суверенітету у ст. 5, зміст якого полягає в тому, що «<...> влада українського народу є первинною, єдиною й невідчужуваною, тобто органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють владу в Україні, що походить від народу <...>» [7].

Суть та зміст категорій «народний суверенітет», «безпосередня демократія», «народне волевиявлення» та «форма безпосередньої демократії» досить удаю проаналізував В.Л. Федоренко. Так, за своєю суттю безпосереднє народовладдя, відповідно до положень Конституції (ст.ст. 5, 38, 69 тощо), є насамперед прямим волевиявленням народу (народним волевиявленням) шляхом таємного голосування на виборах і референдумах або волевиявленням, вираженням волі через інші форми безпосередньої демократії. Тобто безпосередня демократія – це самостійна реалізація українським народом своєї волі щодо власних інтересів (загалом чи щодо частини суспільства) або щодо інших народів і держав [8]. Підтримуючи позицію В.Л. Федоренко, водночас хотілось би наголосити на тому, що здійснення безпосередньої демократії (вираженням волі народу) зовсім не повинно стосуватись інтересів інших народів та держав – вона повинна здійснюватись виключно в межах проживання конкретного народу, території держави.

Народний суверенітет – це історично сформоване політико-правове вчення про природне право народу на повноту абсолютної публічної влади в суспільстві та державі, яку народ може реалізовувати безпосередньо чи через органи державної влади й органи місцевого самоврядування, яке утвердилось у XIX–XXI ст.ст. як ключовий принцип конституціоналізму, основна засада конституційного ладу та домінуюча модель розбудови демократичної правової держави [8]. Аналізуючи визначення народного суверенітету, хотілось би зауважити, що за наявності в народі «права на повноту абсолютної публічної влади в суспільстві та державі» якось не логічно передавати свої повноваження представникам. Здається, в такому разі народ може безпосередньо реалізовувати свою владу, наприклад, ухвалювати необхідні закони шляхом референдумів. Тому все ж таки вбачається за доцільне розглядати народний суверенітет як право народу (носія суверенітету та єдиного джерела влади) на реалізацію влади безпосередньо або опосередковано (через обраних представників), без указівки на абсолютність його влади, тому що вважається, що це є утопією.

Народне волевиявлення, за В.Л. Федоренко, являє собою виявлення волі народу шляхом узагальнення результатів голосування громадян на виборах і референдумах та трансформація їх у політичну волю народу загалом [8]. Що ж до народного волевиявлення, то воно може здійснюватись згідно з Конституцією України також в інших формах (ст. 69) Адже Конституційний Суд України, надаючи офіційне тлумачення ст. 69 Конституції України, зазначив, що «Влада народу <...> здійснюється <...> через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії в порядку, визначеному Конституцією та законами України. Влада народу здійснюється <...> у спосіб й у формах, установлених Конституцією та законами» [9].

Щодо категорії «форма безпосередньої демократії», то під нею необхідно розуміти організаційно-правову форму народного волевиявлення, визначену Конституцією та законами України (це передусім вибори й референдуми). Таким чином, категорії «народний суверенітет», «безпосередня демократія», «народне волевиявлення» та «форма безпосередньої демократії» є спорідненими, але не тотожними поняттями і співвідносяться між собою як сутність (народний суверенітет), зміст (безпосереднє народовладдя й народне волевиявлення) й форма (форма безпосередньої демократії) [8].

На продовження теми розбудови демократичної правової держави варто сказати про принцип поділу влади, який є одним з основних критеріїв визначення держави як демократичної та правової. Його відсутність є свідченням недемократичності державної влади й політичного режиму будь-якої держави. Застосовуючи поняття «поділ державної влади», необхідно зважати на те, що, попри виокремлення трьох гілок влади, сама державна влада залишається єдиною й неподільною.

Концепція поділу влади з'являється не раніше XVI–XVII ст. (в часи англійської реформації та просвіти), необхідно зазначити, що з позиції цивілізаційного підходу в межах античної цивілізації концепція поділу влади як в ідейному, так і у практичному плані була реалізована й абсолютно раціональна.

Поділ влади в античній державі – це насамперед одна з головних політико-правових гарантій античної демократії. Можна зробити припущення, що останнє послугувало при-

чиною того, що до проблеми поділу влади зверталось багато античних мислителів – не тільки представників грецької, але й римської епохи. Передусім варто виділити Аристотеля, Платона, Ксенофонта, Цицерона тощо. Також зазначимо, що у своїй праці «Політика» Аристотель писав – «у всякому державному устрої є три головні частини. Ось ці три частини: перша – законодавчий орган, який розглядає справи держав, друга – посади, третя – судові органи» [1]. Першим, хто вказав на необхідність розподілу державних функцій між окремими органами (посадовими особами), був Платон (теорія ідеальної держави). Задля підвищення ефективності державного управління Платон запропонував відокремити функції: управління, законодавства, суддівства та військової справи [10].

Також чималий інтерес становить і античний досвід практичної реалізації концепції поділу влади, що тією чи іншою мірою проходить через усі основні етапи реформування політичної влади, тобто від Солона і Кліофена до Ефіяльта й Перикла. З останніми двома іменами пов'язане остаточне становлення політичної системи давньогрецьких демократичних держав, тут використовувався термін «пряма демократія», тому що головну роль відіграють Народні збори (еклесія), чесно кажучи, вони були не політичним інститутом, а сукупністю громадян, яким належала вся повнота верховної законодавчої, виконавчої й судової влади. Тому із сучасних позицій Народні збори не входять у систему поділу влади, вони знаходяться наче над трьома галузями влади, й тому скоріше можуть бути визначені як джерело народної влади [11].

Як зазначено в історичних джерелах, Антична Греція передала естафету Римській республіці (імперії). Грецька модель поділу влади в основних своїх рисах була запозичена Римською республікою. Вона була базовою, майже ідеальною формою організації державної влади, до якої прагнув Рим, яку досяг, забезпечивши тим самим визначену правову й політичну стабільність у державі, гармонію суспільних відносин (насамперед між аристократами-патриціями і плебеями), починаючи з ліквідації царської влади наприкінці VI ст. до н. е. до відкритих порушень демократичних традицій у державному керуванні в I-II ст. н. е. Сенату, магістратур, консулів. Народні збори являли собою досить відточену, осмислену, ефективно дієву систему [12, с. 208–209].

Також варто зазначити, що джерела вчення про розподіл влади криються в запропонованому античними мислителями розподілі праці між різноманітними гілками державного апарату. Платон, Аристотель, Полібій та інші мислителі поклали в основу класифікації державних органів відмінність між ними за їх функціональним призначенням (законодавча функція, виконавча функція, діяльність судів).

Тим самим був закладений фундамент й основа для обґрунтування організаційного відокремлення різних видів державних органів (гілок влади) й закріплення за кожним із них спеціальних повноважень, що показують їх функціональне призначення.

Якщо розглянути три гілки державної влади – законодавчу, виконавчу та судову, – можна сказати, що найпершим атрибутом стародавнього світу був саме інститут правосуддя. «Стародавні царі були насамперед суддями, а не законодавцями, і в первинному суспільстві зовсім було відсутнє уявлення про можливість самочинно змінити установлені права. Початком прояву державного владарювання було саме судове рішення, а не закон» [13].

Із моменту створення держави та державних органів влади повноваження та функції правосуддя здійснювались окремими органами держави. Наприклад, у Стародавній Греції за часів Солона судові функції здійснювала геліея – суд присяжних, – яка мала право вето на законодавчі пропозиції народних зборів. Вона здійснювала судові функції з політичних, релігійних та багатьох інших питань, розглядала скарги на рішення інших судових інстанцій.

Проте необхідно зазначити, що відносини в тогочасному суспільстві визначались навіть не судовим рішенням, а звичаями, і звернення за вирішенням спору було спрямоване до суддів, оскільки саме вони їх знали. Виконання судового рішення також забезпечувалось авторитетом суду. І тільки тоді, коли його було недостатньо, люди шукали підтримки в божественній силі. Саме так, із співвідношення авторитету та знань звичаїв, створювався суд, незалежний від влади вождя. І лише настільки, наскільки останній ставав

авторитетом, він набув і функцій судді, але все ж закликав для вирішення конфліктів найавторитетніших членів роду або племені [12].

Однак за всієї важливості епохи античності варто все ж таки зазначити, що більш важливим етапом, котрий підготував основні ідейно-теоретичні й духовні передумови для подальшої розробки й модернізації концепції «поділу влади», стало середньовіччя (Реформація та Просвітництво).

Реформація, поряд із Відродженням і Просвітництвом, були саме тією основою, на якій досить успішно розвивалась протягом майже трьох століть західноєвропейська й виросла з неї американська правова й політична культура.

Щодо філолофсько-правового осмислення, важливим етапом на цьому шляху стали роботи англійського філософа Томаса Гоббса, передусім «Левіафан, або матерія, форма і влада держави церковного й цивільного» (1651 р.) [14] «Левіафан» цілком виправдано вважається першим просвітником Нового часу, що розгорнув повне й систематичне вчення про державу. Причому під час розгляду ролі здобутків Гоббса настановлення концепції поділу влади треба звернути увагу на три значимі проблеми: сутність і природу людини; роль держави; осмислення устрою ідеально-функціонуючої держави.

Прийняття в 1689 р. нормативно-правового акта «Білль про права» він став багато в чому основою для історії англійської монархії. У своїх тринадцятьох статтях «Білля про права» Гоббс чітко встановив конституційні гарантії влади парламенту, обмеживши компетенцію короля в законодавчій, судовій, фінансовій і військовій владі. Фактично це дало поштовх у закладення правової основи конституційної монархії, був знайдений компроміс між буржуазією, котра набирала силу, і дворянством та визначила розвиток Англії на багато століть уперед як парламентської монархії [14].

Саме Джон Локк додав теорії поділу влади характеру універсальної доктрини. У своєму вченні він стверджує, що держава була створена за взаємною згодою людей для захисту їхнього життя, волі та майна. Для виконання цього завдання політична влада наділяється правомочністю видавати закони й застосовувати для виконання цих законів силу суспільства. Законодавча й виконавча влада у своїй діяльності незалежні, але обидві ці влади мають над собою вищого суддю в особі народу, який має право притягувати до відповідальності будь-яку владу. Законодавчій владі в особі народу належить виключне право видавати закони, обов'язкові для всіх. Відрізняючись один від одного своїми функціями, ці влади, за Локком, повинні бути розділені, тому що інакше правителі одержують можливість звільняти себе від підпорядкування законів і пристосовувати їх до своїх приватних інтересів [14]. Він визначає основні напрями і принципи дослідження політичної влади: поділ і взаємодія влади, необхідність їхнього зв'язку і співпідпорядкованості, представницький характер законодавчої влади, верховенство закону, незалежність суддів.

Із часом з'явився більш розширений теоретичний варіант цієї концепції, котрий одержав загальне визнання та був запропонований Шарлем Луї де Монтеск'є. В 1748 р. він публікує свою роботу «Про дух законів», яка ще за життя французького мислителя визнана сучасниками найвидатнішим добутком XVIII століття. Свої уявлення про розподіл влади Шарль Луї де Монтеск'є сформулював головним чином на прикладі конституційного будівництва Британії початку XVIII ст. Для Монтеск'є характерний особливий підхід до розуміння виконавчої влади, яка повинна була функціонувати в досить обмежених межах. Суть свого розуміння розподілу влади Монтеск'є виразив так: «Якщо влада законодавча й виконавча будуть поєднані в одній особі або установі, то свободи не буде, тому можна побоюватись, що монарх або сенат почнуть видавати тиранічні закони для того, щоб титанічно їх використовувати. Не буде свободи і в тому разі, якщо судова влада не буде відокремлена від законодавчої та виконавчої» [15].

Формулюючи принцип поділу влади, Монтеск'є виділяє два основні моменти функціонування системи «стримувань і противаг». По-перше, що вона є гарантією від узурпації влади жодною із трьох її гілок. Учений наголошує: «Щоб попередити зловживання владою, необхідний такий порядок речей, за якого різні влади мали б змогу взаємно стримувати одна одну»

[15, с. 289]. Запорукою цього є така комбінація гілок влади, коли кожна з них утримує від крайнощів інші тав їх. По-друге, що система «стримувань і противаг» забезпечує необхідну динаміку під час взаємодії гілок влади: гілки влади мають обмежувати і стримувати одна одну, діючи водночас узгоджено. Безсумнівно, можна вважати, що той уклад, який уніс Шарль-Луї де Монтеск'є в систему поділу владних повноважень, ліг в основу теорії розподілу гілок влади та безупинно розвивався та вдосконалювався впродовж століть.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Витоки формування вчень про народний суверенітет та споріднені категорії: «народовладдя», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія» з'явилися завдяки працям Ж. Бодена, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббса та Б. Спінози в XVII–XVIII ст.ст. Хоча зародження ідеї демократії виникло ще в античні часи, її можна прослідкувати у працях таких філософів, як Аристотель та Платон. Але офіційне закріплення народного суверенітету в перших конституціях як принципу конституційного права відбулось наприкінці XVIII – на початку XIX ст.ст.

2. Проблема поділу влади також була об'єктом вивчення багатьох античних мислителів, причому не тільки представників грецької, але й римської епохи (Аристотеля, Платона, Полібія, Солона, Кліофена, Ефіальта, Перікла Ксенофонта, Цицерона та інших).

Проте під кутом зору філософсько-правового осмислення в розвиток учення щодо поділу влади значний внесок зробив англійський філософ Томас Гоббс у своїй праці «Левіафан». Проте ормування повноцінної концепції поділу державної влади відбулося під впливом Джона Локка та Шарля Луї де Монтеск'є.

Отже, завдяки вагомим здобуткам філософів епохи Античності та Середньовіччя (Реформація та Просвітництво) ідеї демократії, народного суверенітету та поділу влади стали загально-визнаними принципами конституціоналізму й покладені в основу конституційної організації й функціонування державної влади в багатьох країнах, зокрема і в Україні, організаційною основою здійснення державної влади якої є її поділ на законодавчу, виконавчу та судову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Политика. *Собрание сочинений в 4 томах*. Т. 4. Москва, 1983. 620 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Платон. Государство. *Собрание сочинений : в 4 т.* / пер. с др.-греч. А.Н. Егунова ; под. общ. редакцией А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи ; вст. статья и ст. в прим. А.Ф. Лосева ; прим. А.А. Тахо-Годи) 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Мысль, 1994. Т. 3. С. 79–420.
4. История политических и правовых учений. *Средние века и возрождение* / отв. ред. В.С. Нерсесянц. Москва, 1986. 353 с.
5. Конституция Франции 1791. *Электронный ресурс*. Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1791.htm>.
6. Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп у справі про здійснення влади народом. *Офіційний вісник України*. 2005. № 41. Ст. 2605. С. 31.
7. Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма) / пер. с венг. Москва : Юристъ, 2001. 292 с.
8. Федоренко В.Л. (Комісія з питань здійснення народовладдя). Щодо сутності та змісту категорій «народний суверенітет», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія», «форма безпосередньої демократії» та їх співвідношення в конституційній правотворчості. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/v.l.fedorenko-komisija-z-pitan-zdijsnennja-narodovladdja.-schodo-463/>.
9. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 у справі про прийняття Конституції та законів України на референдумі. *Вісник Конституційного Суду України*. 2008. № 3. С. 15.
10. Фрицький Ю.О. Державна влада в Україні: становлення, організація, функціонування : монографія. Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ ; Ліра ЛТД, 2006. 360 с.

11. Цицерон М. Про державу. *Філософія політики: Хрестоматія У 4 т.* / авт.-упоряд. В.П. Андрущенко (кер.) та ін. Київ : Знання України, 2003. Т. I. С. 59–66.
12. Любашиц В.Я., Мордовцев А.Ю., Тимошенко И.В. Теория государства и права : учеб. пособие. Ростов-на-Дону : MART, 2002. 512 с.
13. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского. *История вчень про право і державу : Хрестоматія для юрид. вузів і фак.* / уклад., заг. ред. проф., д-р іст. наук Г. Демиденко. 2-е вид., доп. і змін. Харків : Легас, 2002. С. 216–231.
14. Гоббс Т. Левиафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / переклад з англійської : Р. Димерець, В. Єрмоленко, Н. Іванова, Є. Мірошниченко, Т. Олійник ; передмова та примітки: Т. Польска та В. Малахов. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с.
15. Монтеск'є Ш. О духе законов. *История вчень про право і державу : Хрестоматія для юрид. вузів і фак.* / уклад., заг. ред. проф., д-р іст. наук Г. Демиденко. 2-е вид., доп. і змін. Харків : Легас, 2002. С. 247–288.

REFERENCES

1. Aristotel. Politika // Sobraniye sochineniy v 4 tomakh/ Aristotel. [Politics] T. 4. M., 1983. 620 s. [in Russian].
2. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine as of June 28, 1996 No. 254k/96-VR] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1996. – № 30. – St. 141 [in Ukraine].
3. Platon. Gosudarstvo [The Republic] // Sobraniye sochineniy : v 4 t. / per. s dr.-grech. A.N. Yegunova; pod. obshch. redaktsiyey A.F. Loseva, V.F. Asmusa, A.A. Takho-Godi; vst. statya i st. v prim. A.F. Loseva; prim. A.A. Takho-Godi). 2-ye izd., pererab. i dop. M.: Mysl', 1994. T. 3. S. 79–420 [in Russian].
4. Istoriya politicheskikh i pravovykh ucheniy. Sredniye veka i vozrozhdeniye [History of Political and Law Studies. Middle Ages and Renaissance] / Otv. red. V. S. Nersesyants. M., 1986. 353 s. [in Russian].
5. Konstitutsiya Frantsii 1791. [Constitution of France of 1791]. Retrieved from: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1791.htm> [in Russian].
6. Rishennia Konstitutsiinogo Sudu Ukrainy vid 5 zhovtnia 2005 roku № 6-rp u spravi pro zdiisnennia vlady narodom [Decision of the Constitutional Court of Ukraine as of October 5, 2005 No. 6-rp on Execution of Power by the Nation] // Ofitsiyni visnik Ukrainy. 2005. № 41. St. 2605. S. 31. [in Ukraine].
7. Shayo, A. Samoogranicheniye vlasti (kratkiy kurs konstitutsionalizma) [Power Self-Restriction (A Short Course of Constitutionalism)] : Per. s veng. – M. : "Yurist", 2001. – 292 s. [in Russian].
8. Fedorenko, V.L. (Komisiia z pytan zdiysnennia narodovladdia). Shchodo sutnosti ta zmistu katehoriy «narodnyy suverenitet», «narodne volevyyavlennya», «bezposerednya demokratiya», «forma bezposeredniyoi demokratiyi» ta yikh spivvidnoshennya v konstytutsiyniy pravotvorchosti [On the Essence and Content of the Categories: National Sovereignty, Expression of the People's Will, Direct]. Retrieved from: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/v.l.fedorenko-komisija-z-pitan-zdijsnennja-narodovladdja.-schodo-463/> [in Ukraine].
9. Rishennya Konstitutsiinogo Sudu Ukraini vid 16 kvitnya 2008 roku № 6-rp/2008 u spravi pro priynyattya Konstitutsii ta zakoniv Ukraini na referendumi [Decision of the Constitutional Court of Ukraine as of April 16, 2008. No. 6-rp/2008 on Adoption of the Constitution and Laws of Ukraine in a Referendum] // Visnik Konstitutsiinogo Sudu Ukraini. 2008. № 3. S. 15 [in Ukraine].
10. Frits'kiy, Yu.O. Derzhavna vlada v Ukraini: stanovlennya, organizatsiya, funktsionuvannya : monografiya [State Power in Ukraine: Establishment, Organization, Functioning: Monography] / Frytskiy Yu.O. D. : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD, 2006. 360 s. [in Ukraine].
- Tsytsyon, M. Pro derzhavu [On the Commonwealth] // Filosofiya polityky: Khrestomatiya U 4 t. / Mark Tulyi Tsytsyon [Avt.-uporyad. : V.P. Andrushchenko (ker.) ta in.] K. : Znannya Ukrainy, 2003. T. I. С. 59–66. [in Ukraine].
11. Lyubashyts, V.Ya., Mordovtsev, A.Yu., Tymoshenko, Y.V. Teoryya hosudarstva y prava: [Theory of State and Law: Tutorial] Ucheb. Posobyе. Rostov-na-Donu: MART, 2002. 512 s. [in Russian].

12. Hobbs, T. *Levyafan yly materyya, forma y vladt' hocudarctva tserkovnoho y hrazhdanc'koho* [Leviathan or The Matter, Forme and Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civil] // *Ictoriya vchen pro pravo i derzhavu : Khrectomatiya dlya yuryd. vuziv i fak.* / Tomac Hobbs [Uklad., zah. red. prof., d-r ict. nauk H. Demydenko]. 2-e vyd., dop. i zmin. KH. : Lehac, 2002. С. 216–231 [in Russian].

13. Hobbs, T. *Leviafan, abo Sut, budova i povnovazhennya derzhavy tserkovnoyi ta tsyvil'noyi.* [Leviathan or The Matter, Forme and Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civil] *Pereklad z anhliys'koyi: Rostyslav Dymereť, Volodymyr Yermolenko, Nataliya Ivanova, Yevhen Miroschnyenko, Tetyana Oliynyk; peredmova ta prymitky: Tamara Pol'ska ta Viktor Malakhov.* – Kyiv: Dukh i Litera, 2000. 600 s. [in Ukraine].

14. *Monteck'ye, Sh. O dukhe zakonov* [The Spirit of the Laws] // *Ictoriya vchen pro pravo i derzhavu : Khrectomatiya dlya yuryd. vuziv i fak.* / SHarl'-Luy Monteck'ye [Uklad., zah. red. – prof., d-r ict. nauk H. Demydenko]. 2-e vyd., dop. i zmin. KH. : Lehac, 2002. С. 247–288 [in Russian].

Kuli-Ivanchenko Kseniia Kostiantynivna

Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor at the Department of Constitutional Law
National University “Odesa Law Academy”
23, Fontanska doroha str., Odesa, Ukraine

Petinova Oksana Borysivna

Doctor of Philosophy,
Professor at the Department of Philosophy, Sociology and Management of Socio-Cultural Activities
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine

**ROLE OF PHILOSOPHIC IDEAS AND PRINCIPLES IN THE FORMATION
AND DEVELOPMENT OF SUCH CATEGORIES AS DEMOCRACY,
POWER OF THE PEOPLE, PEOPLE’S SOVEREIGNTY, EXPRESSION
OF PEOPLE’S WILL, DIRECT DEMOCRACY AND SEPARATION OF POWER**

The article is devoted to the study of the influence and role of philosophical ideas and principles on the formation and development of democracy, direct democracy, power of the people, expression of their will, separation of power, the principle of people’s sovereignty, and a comprehensive analysis of the essence, content and form of this principle which represents the objective of this study. To achieve this objective we should solve the following tasks, namely: to characterize the influence and role of philosophical ideas and principles on the formation and development of the concept, essence and content of such categories as “democracy”, “power of the people”, “people’s sovereignty”, “people’s will”, “direct democracy”; to consider theoretical and legal foundations of the formation and development of the principle of state power separation based on philosophical and legal understanding.

The origins of the studies associated with people’s sovereignty and related categories such as “democracy”, “people’s will”, “direct democracy” appeared in the works of J. Bodin, J. Locke, J.-J. Rousseau, T. Hobbes and B. Spinoza in the 17th and 18th centuries. Although the idea of democracy originated back in ancient times, it can be traced in the works of such philosophers as Aristotle and Plato. But official mentioning of people’s sovereignty in the first constitutions as a principle of constitutional law took place in the late 18th and 19th centuries.

The problem of separation of power also presented the subject of the studies by many ancient thinkers who represented not only the Greek but also the Roman era (Aristotle, Plato, Polybius, Colon, Clyofenus, Ephialtes, Pericles, Cephenus, Xenophon, Cicero etc.).

However, from the point of view of philosophical and legal understanding, it was an English philosopher Thomas Hobbes who made a significant contribution to the development of the doctrine on separation of power in his work called “Leviathan”. Finally, the formation of a meaningful concept of separation of power took place under the influence of John Locke and Charles Louis de Montesquieu.

Thus, owing to significant achievements of philosophers of antiquity and the Middle Ages (Reformation and Enlightenment), the ideas of democracy, people's sovereignty and separation of power became universally recognized principles of constitutionalism and formed the basis for constitutional organization and functioning of state power in many countries including Ukraine. The constitutional basis for exercise of state power in our country is represented by its division into legislative, executive and judicial branches.

Key words: *democracy, power of the people, people's sovereignty, expression of people's will, direct democracy, forms of direct democracy, separation of power.*